

The future is female.

Bakmak Değil, Değer Vermek

Bakım Etiğine
Giriş

Toplumsal Eşitlik
DERNEĞİ

Bakım Temelli Bir Toplum İçin: Bu E-Kitap Neden Hazırlandı?

Bakım, sadece hasta, yaşlı ya da çocuklara verilen hizmetlerden ibaret değildir. Bakım, yaşamın sürekliliğini sağlayan, ilişkisel, etik ve toplumsal bir sorumluluktur. Ancak bugün, **bakımın yükü çoğunlukla kadınların omuzlarına yıkılmış; görünmez, değersiz ve karşılıksız hâle getirilmiştir.**

Toplumsal Eşitlik Derneği olarak bu kısa e-kitapla, "bakım" kavramını sadece aile içi bir görev olarak değil; toplumsal adaletin, eşitliğin ve dayanışmanın merkezine alan bir etik model olarak tartışmaya açıyoruz. Çünkü biz, **bakımın sadece kadınların değil, toplumun tüm kesimlerinin ortak sorumluluğu olduğuna inanıyoruz.**

*Hep birlikte, daha
dayanışmacı, daha
adil ve daha eşit bir
dünyaya...*

THE
FUTURE
IS
FEMALE

Feminist kuramın güçlü katkılarıyla gelişen bakım etiği, adaletin yeniden tanımlanmasına, sosyal politikaların insan merkezli olarak kurgulanmasına ve kırılgan grupların haklarının güçlendirilmesine olanak tanır. Bu nedenle bakım etiği yalnızca akademik bir tartışma değil; aynı zamanda bir yaşam biçimi, bir politika talebi ve bir dönüşüm çağrısıdır.

Bu e-kitap, bakımın görünmeyen emeğini görünür kılmak, etik boyutunu tartışmak ve toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde yeni bir adalet anlayışını birlikte inşa etmek için hazırlandı. Hep birlikte, daha dayanışmacı, daha adil ve daha eşit bir dünya kurabiliriz. Ve bu, bakımla başlar.

Toplumsal Eşitlik Derneği
Mayıs 2025

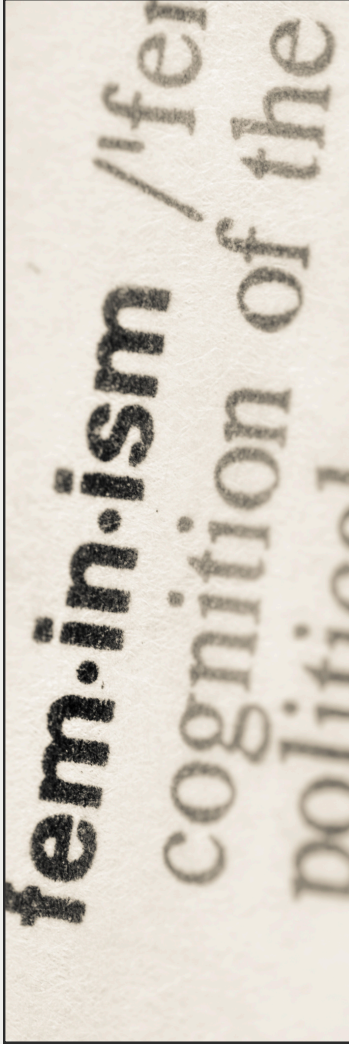
Giriş

Neden Bakım Etiği?

Modern etik kuramlar, uzun yıllar boyunca bireyin özerkliğine, evrensel kurallara ve tarafsızlık ilkesine dayandı. Ancak bu anlayış, gerçek hayatta insanların birbirlerine bağımlı oldukları, ilişkisel ve duygusal bağlar içinde yaşadıkları gerçeğini büyük ölçüde görmezden geldi. İşte bu noktada bakım etiği devreye girer. **Bakım etiği, bireyin yalnızca rasyonel bir özne değil; aynı zamanda kırılgan, bağımlı, ilişkisel ve sorumluluk taşıyan bir varlık olduğunu kabul eder.**

Bu etik anlayış ilk olarak, psikolog ve etik kuramcısı Carol Gilligan'ın *In a Different Voice* (1982) adlı eseriyle akademik literatüre girmiştir. Gilligan, kadınların etik yargılarında **“haklar ve adalet”ten çok “ilişki ve sorumluluk”** vurgusuna yer verdiklerini göstererek, evrensel etik modellerin erkek merkezli kurgulanmış olduğunu ileri sürmüştür (Gilligan, 1982).

Ardından feminist siyaset kuramcısı Joan Tronto, bakım etiğini sadece bireyler arası ilişkiler düzeyinde değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsal düzlemde ele alarak bu yaklaşımı genişletmiştir. Tronto'ya göre bakım, hem kişisel bir pratik hem de kamusal bir sorumluluktur ve her toplum, vatandaşlarına bakım verme ve alma hakkını eşitlikçi ve adil bir şekilde sunmalıdır (Tronto, 1993). Onun ünlü tanımıyla:

“Bakım, başkalarının ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma ve bu ihtiyaçlara yanıt üretme pratiğidir.”
(Tronto, 1993, s. 103)

Bakım etiği, neoliberal bireycilik ve ataerkil yapıların şekillendirdiği dünyada, alternatif bir adalet modeli önerir:

- Özerklik yerine bağlılık,
- Nesnellik yerine duygusal zekâ,
- Hiyerarşi yerine karşılıklı sorumluluk.

Toplumsal Eşitliğe Dayalı Bir Dönüşüm Aracı

Bugün iklim krizinden pandemilere, göçten yaşlanmaya kadar birçok sosyal sorun, bakım etiğini yalnızca felsefi bir tartışma değil, acil bir siyasi mesele hâline getirmiştir. Türkiye özelinde ise bakım yükünün büyük kısmı kadınların omuzlarında, çoğu zaman **ücretsiz ve görünmeyen bir emek** biçiminde varlığını sürdürmektedir. Bu durum, hem toplumsal cinsiyet eşitliğini zedeler, hem de adil bir refah devleti için büyük bir engel oluşturur.

Dolayısıyla bakım etiği, sadece ahlaki bir yönelim değil; aynı zamanda **toplumsal eşitliğe dayalı bir dönüşüm aracı** olarak düşünülmelidir.

Kaynakça

- Gilligan, C. (1982). In a different voice: Psychological theory and women's development. Harvard University Press.
- Tronto, J. C. (1993). Moral boundaries: A political argument for an ethic of care. Routledge.

Üçüncü Bölüm

“Kadın doğmaz, kadın olunur.”
— Simone de Beauvoir

Bu meşhur söz, yalnızca cinsiyet rollerinin toplumsal olarak inşa edildiğini değil, aynı zamanda kadınlara bakım emeğinin dayatılma sürecini de işaret eder. **Modern toplumlarda “kadın olmak”**, büyük ölçüde bakım vermek, duygusal emek sunmak ve başkalarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önüne koymak anlamına gelir. Bu durum hem özel hem de kamusal alanda kadınları eşitsiz bir konuma yerleştirir.

Bakımın tarihsel olarak kadınlara ait bir “doğal görev” olarak görülmesi, **ataerkil toplumsal yapının ve heteronormatif aile modelinin bir sonucudur**. Kadınlara yüklenen annelik, ev içi düzen sağlama ve duygusal denge kurma gibi işlevler, toplumsal düzeyde karşılığı olmayan ama bireysel düzeyde elzem görülen “görünmez” işler hâline gelir (Daly & Rake, 2003).

Bu görünmezlik sadece ev içinde değil, aynı zamanda kamusal politikalar ve ekonomik sistemlerde de devam eder. **Neoliberal refah modelleri, bakım hizmetlerini özelleştirirken**, bu işlerin büyük kısmı düşük ücretli, sosyal güvencesiz, çoğunlukla kadın ve göçmen işçiler tarafından yerine getirilir (Kittay, 1999). Böylece hem cinsiyet eşitsizliği hem de sınıfsal/siyasal eşitsizlik yeniden üretilmiş olur.

Dahası, kadınların kendi yaşamlarına dair karar alma hakları da, bakım yükü ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de ve dünyada kadınların işgücüne katılım oranları, çocuk ve yaşlı bakımı gibi “**görünmeyen sorumluluklar**” nedeniyle düşmekte; bu da onları ekonomik bağımlılık, sosyal dışlanma ve siyasal temsil eksikliği gibi yapısal sorunlara açık hâle getirmektedir (UN Women, 2021). Dolayısıyla bakım emeği yalnızca bir “kadın işi” değil, sosyal adaletin merkezine yerleşmesi gereken politik bir meseledir. Bakımın yeniden toplumsallaştırılması ve cinsiyet eşitliği temelinde bölüştürülmesi, daha adil bir gelecek için gereklidir.

Kaynakça

- Daly, M., & Rake, K. (2003). Gender and the welfare state: Care, work and welfare in Europe and the USA. Polity Press.
- Kittay, E. F. (1999). Love's labor: Essays on women, equality and dependency. Routledge.
- UN Women. (2021). Progress of the World's Women 2019–2020: Families in a Changing World. <https://www.unwomen.org>

“görünmeyen sorumluluklar”

Dördüncü Bölüm

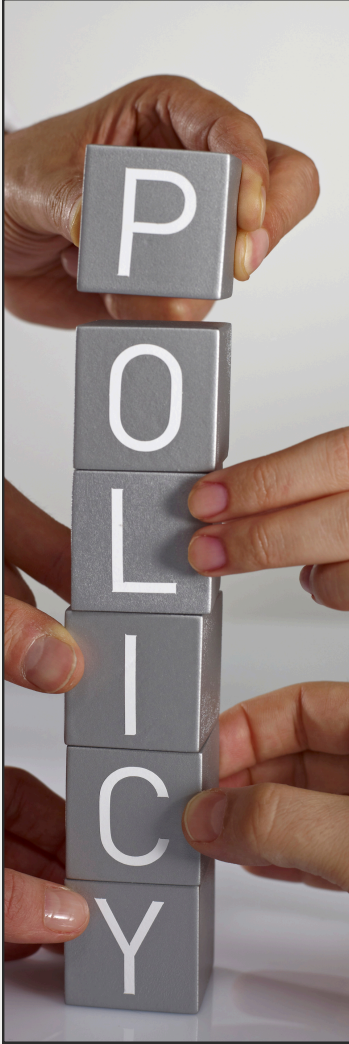
Kurumsal ve Politik Bakım Yaklaşımları

“Bakım, yalnızca özel yaşamın bir unsuru değil; adil bir toplumun temelidir.”

—Joan Tronto

Bakım çoğunlukla kişisel bir görev, aile içi bir yükümlülük ya da gönüllülük temelli bir pratik olarak görülse de, aslında toplumsal yapının ve siyasal düzenin derinliklerine işlemiş bir meseledir. Kimin bakım verdiği, kimin bakım aldığı, bu bakımın nasıl finanse edildiği, devletin ne kadar sorumluluk aldığı ve ne kadarını piyasaya devrettiği, tümüyle politik tercihlerle belirlenir.

Feminist kuramcılar, bakımın “doğallaştırılarak” kadınların omuzlarına bırakılmasını, aynı zamanda devletin bu sorumluluktan çekilmesinin ideolojik bir sonucu olarak görür (Fraser, 1994). Örneğin refah devletinin gerilemesi ve neoliberal özelleştirme politikaları, bakım hizmetlerinin kamu alanından çıkarılarak piyasa koşullarına teslim edilmesine yol açmıştır. Bu durum, düşük ücretli kadın emeğine dayanan ve eşitsizlikleri yeniden üreten bir sistem doğurmuştur (Razavi & Staab, 2010).

Alternatif olarak önerilen bakım temelli sosyal politika yaklaşımı, bakım hizmetlerinin bir “maliyet kalemi” değil; sosyal dayanışma, toplumsal refah ve kuşaklar arası adalet için bir yatırım alanı olduğunu savunur. Tronto’nun geliştirdiği “demokratik bakım” anlayışı, bakımın kamusallaşmasını ve her bireyin hem bakım alabilme hem de bakım verme kapasitesini eşit şekilde geliştirmesini amaçlar (Tronto, 2013).

Bu bağlamda yerel yönetimlerin rolü de giderek önem kazanmaktadır. Belediyelerin yaşlı bakım merkezleri, kreşler, evde bakım hizmetleri gibi uygulamaları yalnızca sosyal yardım değil; aynı zamanda bakımın toplumsallaştırılması ve eşitlik temelinde yeniden dağıtılması için kritik araçlardır. Bu hizmetlerin varlığı, **kadınların işgücüne katılımını** da doğrudan etkiler.

Politik bakım yaklaşımı, yalnızca **“bakım verenleri desteklemek”** değil; aynı zamanda bakım ilişkilerini dönüştürmek, görünür kılmak ve eşitlikçi hale getirmek anlamına gelir. Bu yaklaşım, bireysel sorumluluk söyleminin ötesine geçerek, kamusal ve yapısal çözümler talep eder.

Kaynakça

- Fraser, N. (1994). After the family wage: Gender equity and the welfare state. *Political Theory*, 22(4), 591–618.
- Razavi, S., & Staab, S. (2010). Underpaid and overworked: A cross-national perspective on care workers. *International Labour Review*, 149(4), 407–422.
- Tronto, J. C. (2013). *Caring democracy: Markets, equality, and justice*. NYU Press.

Beşinci Bölüm

Türkiye’de Bakım: Kim Bakıyor, Kimin Hakkı?

Türkiye’de bakım, hâlâ büyük ölçüde aile içinde, ücretsiz olarak ve çoğunlukla kadınlar tarafından sağlanıyor. Devletin bakım hizmetleri konusundaki yetersizliği, bakımın özel alana hapsedilmesine, kadınların kamusal hayata eşit şekilde katılamamasına ve bakım hakkının yurttaşlar arasında adil bir biçimde dağıtılmamasına neden oluyor.

Kadınlar Türkiye’de hem bakım veren hem de sosyal güvencesiz çalışmak zorunda kalan kesimlerin başında geliyor. 2023 TÜİK verilerine göre, ev içi bakım sorumlulukları nedeniyle işgücüne katılamayan kadın oranı %31’in üzerindeydi (TÜİK, 2023). Bu, yalnızca bireysel değil; yapısal bir sorunun göstergesidir.

Ayrıca, yaşlanan nüfus, engelli bireylerin destek ihtiyacı ve çocuk bakımına duyulan gereksinim arttıkça, bakım emeği daha da kritik hâle gelmiştir. Ancak bu artan ihtiyaçlara karşılık gelen kamu hizmeti kapasitesi **yetersiz ve eşitsiz bir şekilde dağılmaktadır**. Kreş, yaşlı bakım merkezi ve evde destek hizmetleri, çoğu il ve ilçede ya hiç yoktur ya da ücretlidir.

Bu noktada, **göçmen kadınlar** gibi daha kırılgan gruplar, özel hanelerde düşük ücretli ve güvencesiz bakım emeğiyle bu boşluğu doldurmaktadır. Bu durum, hem etnik temelli hem de cinsiyet temelli çok katmanlı bir sömürü ilişkisini beslemektedir (Erdem & Tokgöz, 2016). Yani bakım yalnızca “kim veriyor” sorusunu değil; aynı zamanda “kime veriliyor, nasıl koşullarda, ne karşılığında” sorularını da gündeme getirir.

Türkiye’de bakım emeğinin değersizleştirilmesi, aynı zamanda bakım alan bireylerin temel insan haklarına erişimini de kısıtlar. Engelli bireyler, yaşlılar ve çocuklar için nitelikli, kapsayıcı ve kamusal bakım hizmetlerinin eksikliği; eşitsizliği yeniden üretir.

Dolayısıyla, **bakım hizmetlerinin sadece kadınların bireysel sorumluluğu değil, kamu politikalarının temel konusu hâline gelmesi gereklidir.** Bakım hakkı, herkes için erişilebilir, kapsayıcı ve adil olmalıdır. Bu da ancak hak temelli, cinsiyet eşitliğini önceleyen, kapsayıcı sosyal politikalarla mümkündür.

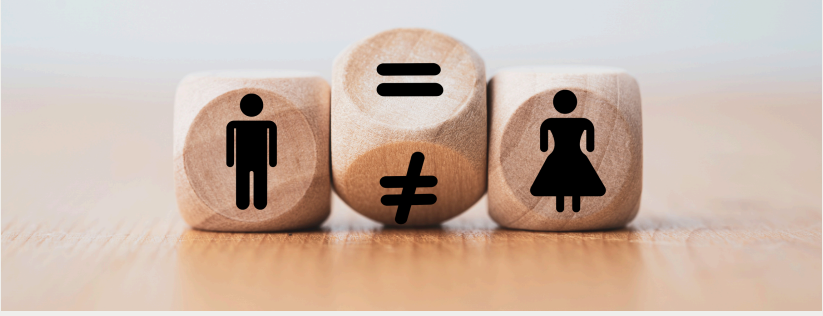
Kaynakça

- TÜİK (2023). İşgücü İstatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr>
- Erdem, E., & Tokgöz, D. (2016). Bakım Hizmetlerinde Göçmen Kadın Emeği: İstanbul’da Ev İçi Çalışan Kadınlar Üzerine Bir İnceleme. Fe Dergi, 8(2), 41–54.

Altıncı Bölüm

Bakım Temelli Bir Adalet Mümkün mü?

Modern toplumlarda adalet çoğu zaman tarafsızlık, haklar ve eşitlik ilkeleri üzerinden tanımlanır. Ancak bu anlayış, insan yaşamının en temel yönlerinden biri olan bağımlılık, kırılganlık ve bakım ihtiyacını yeterince hesaba katmaz. Oysa ki hiçbir insan yaşamı başkalarının bakımına ihtiyaç duymadan var olamaz; doğumdan ölüme kadar herkes, bir biçimde bakım verir ya da bakım alır.

İşte bu noktada bakım etiği, klasik adalet anlayışına güçlü bir alternatif sunar. Bakım etiği; bireyleri yalnızca hak sahibi özneler değil, aynı zamanda ilişkisel, duygusal ve sorumluluk taşıyan varlıklar olarak görür. Bu yaklaşım, hem mikro (aile, topluluk) hem de makro (devlet, kurumlar) düzeyde adaletin yeniden kurgulanmasını talep eder (Kittay, 2001).

Bakım etiğinin merkezine aldığı değerler — ilişkilenme, sorumluluk, duyarlılık ve karşılıklılık — yalnızca etik yaşamın değil, aynı zamanda **kapsayıcı, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir toplumun** da temelidir. Feminist kuramcıların ortaya koyduğu bu bakış açısı, özellikle kadınların görünmez emeğini görünür kılarak, **toplumsal cinsiyet adaletine dayalı bir dönüşüm** sunar (Held, 2006).

Bugün dünya; **iklim krizi, pandemi, göç ve yaşlanan nüfus gibi krizlerin** tam ortasında, dayanışmayı, özeni ve kolektif sorumluluğu her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuyor. Bu ihtiyaçlar, bakımın yalnızca özel alanın bir unsuru değil, aynı zamanda kamusal hayatın ve sosyal politikanın da taşıyıcı ilkesi olması gerektiğini açıkça ortaya koyuyor.

Peki, bakım temelli bir adalet mümkün mü?

Evet, eğer:

- Bakım emeği yalnızca kadınlara yüklenmezse,
- Devlet bakım hizmetlerini özelleştirmek yerine kamusallaştırırsa,
- Toplumsal roller yeniden dağıtılır ve bakım “kadınsı” değil “insani” bir sorumluluk olarak görülürse,
- Ve en önemlisi, bireyler olarak birbirimize karşı etik bir sorumluluğumuz olduğunun farkına varırsak.

Bakım, yalnızca bir iş değil; bir ilişkidir. Ve belki de adalet, tam da bu ilişkide saklıdır.

Kaynakça

- Held, V. (2006). The ethics of care: Personal, political, and global. Oxford University Press.
- Kittay, E. F. (2001). A feminist public ethic of care meets the new communitarian family policy. Ethics, 111(3), 523–547.

Toplumsal Eşitlik Derneği Adına Son Söz

Bakımda Eşitlik, Toplumda Adalet

Bakım, yalnızca özel alanın değil; adaletin, eşitliğin ve toplumsal sorumluluğun da meselesidir.

Yine de yük, hâlâ kadınların sırtında; görünmez, değersiz, karşılıksız. Biz, bakımın toplumsallaştırılması ve adil biçimde paylaşılması gerektiğine inanıyoruz.

Çünkü gerçek eşitlik, ancak yükleri birlikte taşıyarak kurulur.

Birbirimizin bakımını üstlenmeden eşit olabilir miyiz?

“Adil bir toplum, herkesin hem bakım verme hem de bakım alma kapasitesine sahip olduğu toplumdur.”

— Joan C. Tronto

Toplumsal Eşitlik
DERNEĞİ